

پژوهشکده یوآلی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

(۳۸۱)

بانکداری اسلامی (۱)

(مبانی نظری - تجارب عملی)

مؤلفان

سیدعباسی موسویان

حسین میسمی

ویرایش سوم

تابستان ۱۳۹۳

- سرشناسه : موسویان، سیدعباس، ۱۳۳۹-
- عنوان و نام پدیدآور : بانکداری اسلامی، (۱): مبانی نظری - تجارب عملی / مؤلفان سیدعباس موسویان، حسین صیسی.
- وضعیت ویراست : [ویراست ۳].
- مشخصات نشر : تهران: پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۹۳.
- مشخصات ظاهری : [بیست و نه]، ۷۴۳ص: جدول، نمودار.
- فروست : پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران؛ ۲۸۵.
- شابک : ۹-۹۰-۵۹۸۲-۶۰۰-۹۷۸: ۳۵۰۰۰۰ ریال
- وضعیت فهرست‌نویسی : فیفا
- یادداشت : چاپ سوم.
- یادداشت : نمایه.
- موضوع : بانک و بانکداری - جنبه‌های مذهبی - اسلام
- شناسه افزوده : میسمی، حسین، ۱۳۶۵-
- شناسه افزوده : پژوهشکده پولی و بانکی
- رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۳ ب۸م/۲۲-۲۳ BP
- رده‌بندی دیویی : ۲۹۷/۴۸۳۳
- شماره کتابشناسی ملی : ۲۵۶۳۸۸۲

نام کتاب: بانکداری اسلامی (۱): میانی نظری - تجارب عملی

مؤلفان: سیدعباس موسویان، حسین میسمی

ویراستار: زهرا زارعی

صفحه آرا: زهره محمدیان

طراح جلد: علی عبدی

ناشر: پژوهشکده پولی و بانکی - بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

ویرایش سوم: تابستان ۱۳۹۳، چاپ سوم

بها: ۳۵۰۰۰۰ ریال

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قطع: وزیری

نشانی: تهران، میدان آرژانتین، ابتدای بزرگراه آفریقا، پلاک ۱۰

کدپستی: ۱۵۱۴۹۴۷۱۱۱ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۷۹۴۹

تلفن: ۸۸۶۵۷۴۵۰-۵۴

دورنگار: ۸۸۶۵۷۳۹۹

تلفن واحد فروش: ۸۸۶۵۷۴۳۴

پست الکترونیک: publications@mbri.ac.ir

ISBN: 978-600-5982-90-9

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۸۲-۹۰-۹

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

مسئولیت مطالب بر عهده نویسندگان بوده و از این جهت مسئولیتی متوجه پژوهشکده پولی و بانکی نمی‌باشد.

پیشی گفتار

بانکداری اسلامی مدل تعدیل شده‌ای از بانکداری متعارف است که در آن تلاش می‌شود تمامی روابط و مناسبات سازگار با شریعت و فقه اسلامی و در راستای اهداف اساسی نظام اقتصادی اسلام (مانند عدالت و اخلاق) تنظیم گردد. این نوع خاص از بانکداری، برای سپرده‌گذاران و سرمایه‌گذاران مسلمان که دغدغه رعایت اصول شریعت در فعالیت‌های پولی و مالی خود را دارند، طراحی شده است.

هر چند ایده بانکداری منطبق با شریعت تا قبل از دهه پنجاه میلادی، بیشتر به عنوان یک «کنجکاوی علمی» و «آرمان‌شهری دور از دسترس» برای جوامع اسلامی مطرح بود، اما در نیمه دوم قرن بیستم با تشکیل برخی مؤسسات تأمین مالی خرد اسلامی در کشورهای مسلمان (که تازه به استقلال دست یافته بودند) وارد حوزه اجرا گردید. این روند تا تشکیل اولین بانک منسجم اسلامی در سال ۱۹۷۵ در جده ادامه داشت و از آن زمان به بعد، بانک‌ها و مؤسسات مالی اسلامی دیگر در کشورهای مختلف اسلامی تشکیل شدند. این فرآیند در دهه اول قرن بیست و یکم با رشد قابل توجه بانک‌ها و گیشه‌های اسلامی در نظام‌های پولی کشورهای اسلامی و حتی غیراسلامی، توسعه دوچندان یافت و پس از بحران مالی ۲۰۰۸، به عنوان الگوی بدیل بانکداری متعارف مطرح گردید.

در این بین جایگاه جمهوری اسلامی ایران در پیشرفت بانکداری اسلامی قابل توجه است. از منظر علمی، وجود متفکران شیعی مانند شهید سیدمحمدباقر صدر در زمره بنیانگذاران بانکداری اسلامی و به لحاظ اجرایی، تصویب قانون عملیات بانکی بدون ربا در سال ۱۳۶۲ (بسیار زودتر از سایر کشورهای اسلامی)، هر فرد منصفی را به این نتیجه می‌رساند که ایران از پیشروان توسعه بانکداری اسلامی بوده است. به‌رغم این مسئله، باید اذعان نمود که در سه دهه‌ای که از اجرای بانکداری بدون ربا در کشور می‌گذرد، نظام بانکی نتوانسته آن طور که انتظار می‌رفت، به اجرای صحیح بانکداری منطبق با شریعت اقدام ورزد. هر چند این عدم موفقیت دلایل گوناگونی دارد، اما مسلماً یکی از مهم‌ترین چالش‌ها در این راستا، خلأ متون آموزشی در حوزه بانکداری اسلامی می‌باشد که از مهم‌ترین مصادیق آن، عدم تدوین کتاب‌های آموزشی مورد نیاز در سطوح گوناگون، متناسب با نیازهای مخاطبان مختلف (شامل دانشگاہیان، کارمندان و مدیران بانکی و عموم مردم) است.

ویرایش جدید کتاب بانکداری اسلامی تلاش نموده تا حدودی این خلأ را پر کند. در واقع ویرایش جدید با رویکردی آموزشی تدوین شده و تلاش کرده است تا جدیدترین دستاوردهای نظری و تجربی بانکداری اسلامی در دهه‌های اخیر را به زبانی ساده و قابل فهم بیه مخاطبان ارائه دهد. مزیت این ویرایش نسبت به ویرایش قبلی کتاب در آن است که بسیاری از مباحث جدید در حوزه بانکداری اسلامی (مانند اعتبار در حساب جاری، کارتهای اعتباری، صکوک بانکی، استمهال مطالبات غیرجاری، قیمت‌گذاری و تعیین نرخ‌های سود و غیره) را مورد توجه قرار داده است و به همین دلیل به نظر می‌رسد محتوای ارائه‌شده در ویرایش جدید این قابلیت را داشته باشد که به عنوان منبع درسی یا کمک درسی برای دوره‌های آموزشی مختلف در حوزه بانکداری اسلامی مورد استفاده واقع شود. امید است این تحقیق بتواند مورد توجه مدیران، کارشناسان بانکی، قانون‌گذاران، استادان، دانشجویان و سایر علاقه‌مندان به مباحث بانکداری اسلامی قرار گرفته و زمینه آموزش بهتر بانکداری بدون ربا را فراهم نماید.

در تنظیم این مجموعه، همکاران اینجانبه در واحد انتشارات پژوهشکده، خانم‌ها زهرا زارعی و زهره محمدیان به ترتیب، ویرایش و صفحه‌آرایی این کتاب را بر عهده داشته‌اند که از زحمات آنها تشکر و قدردانی می‌شود.

فرهاد نیلی

رئیس پژوهشکده پولی و بانکی

فهرست اجمالی

فصل اول. مروری بر بانکداری متعارف	۱
فصل دوم. تعریف و اصول بنیادین بانکداری اسلامی	۲۵
فصل سوم. ضوابط فقهی عمومی	۴۷
فصل چهارم. ضوابط فقهی اختصاصی	۷۷
فصل پنجم. مفهوم‌شناسی ربا و بهره؛ نقدی بر دیدگاه‌های توجیه‌کننده بهره بانکی	۱۱۵
فصل ششم. الگوهای نظری و اجرایی بانکداری اسلامی در ایران و سایر کشورها	۱۷۵
فصل هفتم. بانکداری بدون ربای ایران؛ تحلیل تجربه سه دهه اجرای بانکداری منطبق با شریعت	۲۲۵
فصل هشتم. ارزیابی فقهی سپرده‌ها، تسهیلات و خدمات بانکی در بانکداری بدون ربای ایران	۲۷۵
فصل نهم. اعتبار در حساب جلازی؛ ارزیابی راهکارهای پیشنهادی	۳۱۵
فصل دهم. کارت‌های اعتباری	۳۴۳
فصل یازدهم. استمهال مطالبات غیر جاری	۳۸۱
فصل دوازدهم. جریمه تأخیر تأدیه	۴۱۷
فصل سیزدهم. قیمت‌گذاری و تعیین نرخ‌های سود	۴۵۷
فصل چهاردهم. صکوک بانکی؛ تبدیل تسهیلات بانکی به اوراق بهادار	۴۹۵
فصل پانزدهم. نظارت شرعی بر بانک‌ها و مؤسسات مالی اسلامی	۵۳۵
فصل شانزدهم. مدیریت نقدینگی در بازار بین‌بانکی	۵۷۷
فصل هفدهم. مدیریت ریسک نقدینگی در بانک‌های اسلامی؛ با تأکید بر اختیار فروش گواهی سرمایه‌گذاری -	۶۱۱
فصل هجدهم. مدیریت ریسک اعتباری در بانک‌های اسلامی؛ با تأکید بر تهاتر نکول اعتباری و تهاتر بازده کل	۶۴۳
فصل نوزدهم. آسیب‌شناسی عملکرد نظام بانکی کشور از منظر بانکداری اسلامی؛ با تأکید بر ضرورت مهندسی مالی مجدد	۶۸۱
ضمیمه کاربردی	۷۲۹

فهرست تفصیلی

مقدمه نویسندگان ..... بیست و پنج

فصل اول. مروری بر بانکداری متعارف

۱-۱. مقدمه	۳
۲-۱. تاریخچه و سیر تطور بانکداری متعارف	۳
۳-۱. ماهیت بانک در نظام بانکداری متعارف	۶
۴-۱. کارکردها و کارویژه‌های بانک در نظام بانکداری متعارف	۷
۵-۱. عملیات بانکداری متعارف و ماهیت حقوقی آن	۹
۱-۵-۱. جذب سپرده‌های بانکی	۹
۲-۵-۱. ارائه خدمات بانکی	۱۳
۳-۵-۱. ارائه تسهیلات به متقاضیان	۱۴
۴-۵-۱. خرید و فروش اوراق بهادار	۱۶
۵-۵-۱. سرمایه‌گذاری	۱۷
۶-۵-۱. خرید و فروش ارز و سکه	۱۸
۷-۵-۱. حفظ امانات	۱۸
۶-۱. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۱۹
سئوالات فصل	۲۰
منابع و مأخذ	۲۱

فصل دوم. تعریف و اصول بنیادین بانکداری اسلامی

۱-۲. مقدمه	۲۷
۲-۲. پیش‌فرض‌های اساسی	۲۷
۳-۲. تعریف بانکداری اسلامی	۳۱
۴-۲. اصول بنیادین بانکداری و مالی اسلامی	۳۲
۵-۲. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۴۰
سئوالات فصل	۴۱
منابع و مأخذ	۴۲

فصل سوم. ضوابط فقهی عمومی

۴۹	۱-۳. مقدمه
۵۰	۲-۳. قواعد فقهی عمومی قراردادها
۵۱	۱-۲-۳. اصل صحت قراردادها
۵۶	۲-۲-۳. اصل لزوم قراردادها
۵۷	۳-۲-۳. ممنوعیت اکل مال به باطل
۵۹	۴-۲-۳. ممنوعیت ربا
۶۲	۵-۲-۳. ممنوعیت ضرر و ضرار
۶۵	۶-۲-۳. ممنوعیت غرر
۶۷	۷-۲-۳. ممنوعیت قمار
۷۰	۳-۳. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۷۱	سئوالات فصل
۷۲	منابع و مأخذ

فصل چهارم. ضوابط فقهی اختصاصی

۷۹	۱-۴. مقدمه
۸۰	۲-۴. ضوابط فقهی اختصاصی قراردادها
۸۰	۱-۲-۴. قرض
۸۵	۲-۲-۴. بیع
۹۳	۳-۲-۴. اجاره
۹۵	۴-۲-۴. جعاله
۹۷	۵-۲-۴. شرکت
۹۹	۶-۲-۴. مضاربه
۱۰۰	۷-۲-۴. وکالت
۱۰۲	۸-۲-۴. استصناع
۱۰۳	۹-۲-۴. صلح
۱۰۴	۱۰-۲-۴. مزارعه
۱۰۵	۱۱-۲-۴. مساقات
۱۰۶	۱۲-۲-۴. ودیعه
۱۰۷	۱۳-۲-۴. حواله
۱۰۸	۱۴-۲-۴. رهن

۱۰۸	..... ۱۵-۲-۴. ضمان
۱۰۹	..... ۳-۴. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۱۱۱	..... سئوالات فصل
۱۱۲	..... منابع و مأخذ
فصل پنجم. مفهوم‌شناسی ربا و بهره؛ نقدی بر دیدگاه‌های توجیه‌کننده بهره بانکی	
۱۱۷	..... ۱-۵. مقدمه
۱۱۷	..... ۲-۵. ماهیت ربا در اسلام
۱۱۸	..... ۱-۲-۵. معنای لغوی ربا
۱۱۸	..... ۲-۲-۵. معنای اصطلاحی ربا در کلام فقها
۱۱۹	..... ۳-۲-۵. ربا در قرآن و احادیث
۱۲۱	..... ۴-۲-۵. ربا در فقه اسلامی
۱۲۲	..... ۵-۲-۵. ربای رایج میان اعراب در عصر نزول قرآن
۱۲۳	..... ۳-۵. ماهیت بهره در غرب
۱۲۳	..... ۱-۳-۵. معنای لغوی و اصطلاحی
۱۲۵	..... ۲-۳-۵. تاریخچه
۱۲۸	..... ۴-۵. مقایسه مفهوم ربا در اسلام و مفهوم یوژوری و بهره در غرب
۱۲۹	..... ۵-۵. نقدی بر دیدگاه‌های توجیه‌کننده مشروعیت بهره بانکی
۱۳۰	..... ۱-۵-۵. اختصاص ربا به بهره قراردادی و مشروعیت بهره طبیعی
۱۳۵	..... ۲-۵-۵. اختصاص ربا به فعالیت‌های تجاری و حلّیت بهره در سیاست‌گذاری پولی
۱۴۱	..... ۳-۵-۵. ربا به عنوان درآمد ثابت و بهره به عنوان درآمد متغیر
۱۴۳	..... ۴-۵-۵. ربا عایدی پول و بهره بازدهی سرمایه
۱۴۵	..... ۵-۵-۵. اختصاص ربا به اشخاص حقیقی و حلّیت ربا بین اشخاص حقوقی
۱۴۷	..... ۶-۵-۵. اختصاص ربا به زیاده برای تعدید مدت بدهی
۱۴۸	..... ۷-۵-۵. اختصاص ربا به زیاده فاحش
۱۵۰	..... ۸-۵-۵. اختصاص ربا به زیاده در قرض‌های مصرفی
۱۵۲	..... ۹-۵-۵. اختصاص ربا به بهره بانک‌های خصوصی
۱۵۳	..... ۱۰-۵-۵. ضرورت اقتصادی بهره بانکی
۱۵۵	..... ۱۱-۵-۵. سایر دیدگاه‌های مرتبط
۱۶۰	..... ۶-۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

۱۶۴	سئوالات فصل
۱۶۵	منابع و مأخذ

فصل ششم. الگوهای نظری و اجرایی بانکداری اسلامی در ایران و سایر کشورها

۱۷۷	۱.۱. مقدمه
۱۷۸	۲.۱. الگوهای نظری
۱۷۸	۲.۲.۱. الگوی پیشنهادی شهید صدر
۱۸۰	۲.۲.۲. الگوی استفاده صرف از عقود مبادله‌ای
۱۸۲	۲.۲.۳. الگوی استفاده صرف از عقود مشارکتی
۱۸۴	۲.۲.۴. الگوی تفکیک بانکها
۱۸۶	۲.۳. الگوهای اجرا شده در ایران
۱۸۷	۲.۳.۱. قانون عملیات بانکی بدون ربا
۱۸۹	۲.۳.۲. بانکداری مشارکت در سود و زیان راستین
۱۹۱	۲.۳.۳. بانکداری قرض الحسنه
۱۹۱	۲.۴. الگوهای اجرا شده در سایر کشورها
۱۹۲	۲.۴.۱. بانکداری اسلامی سراسری در سودان
۱۹۴	۲.۴.۲. بانک توسعه اسلامی
۱۹۵	۲.۴.۳. بانک الراجحی عربستان
۱۹۷	۲.۴.۴. بانک اسلامی برهاد مالزی
۲۰۱	۲.۴.۵. بانک میزان پاکستان
۲۰۳	۲.۴.۶. بانک اسلامی اردن
۲۰۵	۲.۴.۷. مؤسسه تأمین مالی کویت
۲۰۶	۲.۴.۸. بانک اسلامی دوبی
۲۰۶	۲.۴.۹. بانک اسلامی بریتانیا
۲۰۹	۲.۴.۱۰. مؤسسه تأمین مالی آمریکا (لاربا)
۲۱۱	۲.۵. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۲۱۴	سئوالات فصل
۲۱۵	منابع و مأخذ
فصل هفتم. بانکداری بدون ربا ایران؛ تحلیل تجربه سه دهه اجرای بانکداری منطبق با شریعت	
۲۲۷	۱.۱. مقدمه
۲۲۸	۲.۱. تاریخچه بانکداری بدون ربا در ایران

۳-۷	قانون عملیات بانکی بدون ربا	۲۳۳
۱-۳-۷	اهداف	۲۳۴
۲-۳-۷	وظایف	۲۳۴
۳-۳-۷	تجهیز منابع	۲۳۵
۴-۳-۷	تخصیص منابع	۲۳۶
۴-۷	ابزارهای اسلامی سیاست‌گذاری پولی	۲۴۵
۱-۴-۷	ابزارهای مستقیم	۲۴۵
۲-۴-۷	ابزارهای غیرمستقیم	۲۴۶
۵-۷	شورای فقهی و نظارت شرعی	۲۴۷
۶-۷	تحلیل آماری جایگاه بین‌المللی ایران از منظر بانکداری اسلامی	۲۴۹
۱-۶-۷	حجم دायایی‌های منطبق با شریعت در سطح بین‌المللی و جایگاه ایران	۲۵۱
۲-۶-۷	مؤسسات مالی اسلامی برتر جهان و جایگاه بانک‌های ایرانی	۲۵۲
۳-۶-۷	جایگاه بانک‌های ایرانی در رتبه‌بندی مؤسسات مالی اسلامی برتر جهان از منظر سود ناخالص	۲۵۴
۴-۶-۷	جایگاه بانک‌های ایرانی در رتبه‌بندی مؤسسات مالی اسلامی برتر جهان از منظر نرخ بازدهی داری‌ها	۲۵۶
۵-۶-۷	عقود مورد استفاده در شبکه بانکی کشور	۲۵۷
۷-۷	تفاوت‌های نظام بانکداری بدون ربا ایران با سایر کشورهای اسلامی	۲۵۹
۸-۷	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری	۲۶۳
	سئوالات فصل	۲۶۷
	منابع و مأخذ	۲۶۸

فصل هشتم. ارزیابی، فقهی سپرده‌ها، تسهیلات و خدمات بانکی در بانکداری بدون ربا ایران

۱-۸	مقدمه	۲۷۷
۲-۸	تجهیز منابع	۲۷۹
۱-۲-۸	حساب جلاری (قرض الحسنه)	۲۷۹
۲-۲-۸	حساب پس‌انداز (قرض الحسنه)	۲۸۱
۳-۲-۸	سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار	۲۸۲
۳-۸	تخصیص منابع	۲۸۴
۱-۳-۸	قرض الحسنه	۲۸۴
۲-۳-۸	قراردادهای مبادله‌ای	۲۸۵

۲۹۲	.....	۳-۳-۸	قراردادهای مشارکتی
۲۹۵	.....	۴-۳-۸	سرمایه‌گذاری مستقیم
۲۹۶	.....	۵-۳-۸	ویژگی‌های شیوه‌های تخصیص منابع در بانکداری بدون ربای ایران
۲۹۸	.....	۴-۸	خدمات بانکی
۲۹۹	.....	۱-۴-۸	دریافت و پرداخت قبوض
۲۹۹	.....	۲-۴-۸	حواله‌های بانکی
۲۹۹	.....	۳-۴-۸	ضمانتنامه بانکی
۳۰۳	.....	۴-۴-۸	گشایش اعتبارات اسنادی
۳۰۴	.....	۵-۴-۸	وصول اسناد و بروات
۳۰۴	.....	۶-۴-۸	صندوق امانات
۳۰۵	.....	۷-۴-۸	وکالت و وصایت
۳۰۵	.....	۵-۸	خرید و فروش اوراق بهادار
۳۰۶	.....	۶-۸	خرید و فروش ارز و سکه
۳۰۶	.....	۷-۸	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۳۰۸	.....		سئوالات فصل
۳۰۹	.....		منابع و مأخذ

فصل نهم. اعتبار در حساب جاری؛ ارزیابی راهکارهای پیشنهادی

۳۱۷	.....	۱-۹	مقدمه
۳۱۹	.....	۲-۹	اعتبار در حساب جاری در بانکداری متعارف
۳۲۰	.....	۱-۲-۹	تعریف اعتبار در حساب جاری
۳۲۰	.....	۲-۲-۹	ویژگی‌های اعتبار در حساب جاری
۳۲۱	.....	۳-۲-۹	وثایق اعتبار در حساب جاری
۳۲۲	.....	۴-۲-۹	اعتبار در حساب جاری در نظام بانکداری آمریکا
۳۲۴	.....	۳-۹	راهکارهای تصحیح اعتبار در حساب جاری در چارچوب اسلامی
۳۲۴	.....	۱-۳-۹	قرض بدون بهره
۳۲۵	.....	۲-۳-۹	مضاربه عام
۳۲۶	.....	۳-۳-۹	سرمایه شناور
۳۲۸	.....	۴-۳-۹	وکالت در انجام مرابحه
۳۲۹	.....	۵-۳-۹	مشارکت مدتی مشروط
۳۳۱	.....	۶-۳-۹	خرید و فروش دین

۳۳۴.....	۴-۹. مقایسه راهکارهای پیشنهادی
۳۳۶.....	۵-۹. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۳۳۷.....	سئوالات فصل
۳۳۸.....	منابع و مأخذ

فصل دهم. کارت‌های اعتباری

۳۴۵.....	۱-۱۰. مقدمه
۳۴۶.....	۲-۱۰. تعریف کارت اعتباری
۳۴۷.....	۳-۱۰. عناصر تشکیل‌دهنده کارت‌های اعتباری
۳۴۸.....	۴-۱۰. شیوه عملیاتی کارت‌های اعتباری در بانکداری متعارف و تحلیل آن از منظر فقهی
۳۵۰.....	۵-۱۰. کارت‌های اعتباری بر اساس عقد مرابحه
۳۵۰.....	۱-۵-۱۰. تعریف عقد مرابحه
۳۵۰.....	۲-۵-۱۰. عقد مرابحه در روایات
۳۵۳.....	۳-۵-۱۰. عقد مرابحه در فقه شیعه
۳۵۴.....	۴-۵-۱۰. عقد مرابحه در قانون عملیات بانکی بدون ربا
۳۵۶.....	۵-۵-۱۰. ریسک‌های اصلی مرابحه بانکی و مدیریت آنها
۳۵۷.....	۶-۵-۱۰. مدل عملیاتی کارت اعتباری مرابحه
۳۶۰.....	۷-۵-۱۰. مبانی فقهی و حقوقی مدل عملیاتی کارت اعتباری مرابحه
۳۶۴.....	۸-۵-۱۰. ویژگی‌های کارت اعتباری مرابحه
۳۶۵.....	۹-۱۰. ارزیابی سایر روش‌های طراحی کارت‌های اعتباری بر اساس عقود اسلامی
۳۶۵.....	۱-۶-۱۰. کارت اعتباری بر مبنای بیع‌العینه
۳۶۷.....	۲-۶-۱۰. کارت اعتباری بر مبنای تورق
۳۶۸.....	۳-۶-۱۰. کارت اعتباری بر مبنای اجاره
۳۷۰.....	۴-۶-۱۰. کارت اعتباری بر مبنای قرض‌الحسنه
۳۷۲.....	۷-۱۰. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۳۷۴.....	سئوالات فصل
۳۷۵.....	منابع و مأخذ

فصل یازدهم. استمهال مطالبات غیر جاری

۳۸۳.....	۱-۱۱. مقدمه
۳۸۴.....	۲-۱۱. رویکرد اسلام در برخورد با بدهکاران
۳۸۵.....	۱-۲-۱۱. رای جاهلی قبل از اسلام

- ۳۸۶..... ۱۱-۲-۲. برخورد قرآن با ربای جاهلی
- ۳۸۶..... ۱۱-۲-۳. راهکارهای اسلام در برخورد با پدیده تأخیر در پرداخت بدهی
- ۳۸۹..... ۱۱-۳. مطالبات غیرجاری در نظام بانکی کشور و آثار آن
- ۳۹۰..... ۱۱-۴. ضرورت تفکیک بین مشتریان بدحساب از منظر بانکداری اسلامی
- ۳۹۱..... ۱۱-۴-۱. بدهکاران مُعسر
- ۳۹۱..... ۱۱-۴-۲. فعالان اقتصادی دارای مشکلات موقت
- ۳۹۲..... ۱۱-۴-۳. سوءاستفاده‌کنندگان
- ۳۹۳..... ۱۱-۵. ارزیابی راهکارهای موجود استمهال در نظام بانکی کشور
- ۳۹۳..... ۱۱-۵-۱. راهکارهای ابلاغی توسط بانک مرکزی
- ۳۹۸..... ۱۱-۵-۲. سایر راهکارهای مورد استفاده در شبکه بانکی
- ۴۰۱..... ۱۱-۶. مشارکت کاهنده به عنوان الگوی پیشنهادی جهت استمهال مطالبات
- ۴۰۲..... ۱۱-۶-۱. تعریف مشارکت کاهنده
- ۴۰۲..... ۱۱-۶-۲. ارکان مشارکت کاهنده
- ۴۰۳..... ۱۱-۶-۳. مراحل انعقاد مشارکت کاهنده
- ۴۰۴..... ۱۱-۶-۴. شیوه عملیاتی کاربرد مشارکت کاهنده برای استمهال تسهیلات غیرجاری
- ۴۰۷..... ۱۱-۷. مثال کاربردی
- ۴۰۸..... ۱۱-۸. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
- ۴۱۰..... ۱۱-۱۰. سئوالات فصل
- ۴۱۱..... ۱۱-۱۱. منابع و مآخذ

فصل دوازدهم. جریمه تأخیر تأدیه

- ۴۱۹..... ۱۲-۱. مقدمه
- ۴۲۰..... ۱۲-۲. تأخیر تأدیه در قوانین کشور
- ۴۲۰..... ۱۲-۲-۱. تأخیر تأدیه در قوانین کشور قبل از انقلاب
- ۴۳۱..... ۱۲-۲-۲. تأخیر تأدیه در قوانین کشور بعد از انقلاب
- ۴۳۸..... ۱۲-۲-۳. جمع‌بندی قوانین و مقررات ایران درباره خسارت تأخیر تأدیه
- ۴۳۸..... ۱۲-۳. مبانی فقهی قوانین مصوب
- ۴۳۹..... ۱۲-۳-۱. مبانی دیدگاه شورای نگهبان: جریمه تأخیر یه صورت شرط ضمن عقد
- ۴۳۶..... ۱۲-۳-۲. مبانی فقهی قانون نحوه وصول مطالبات بانک‌ها
- ۴۳۷..... ۱۲-۳-۳. مبانی فقهی جواز دریافت خسارت تأخیر تأدیه به اندازه تورم
- ۴۳۹..... ۱۲-۳-۴. مبانی فقهی جواز دریافت بهره و خسارت تأخیر تأدیه از غیرمسلمان

- ۴۳۹..... ۴-۱۲. معیارهای راهکار مطلوب برای حل مشکل تأخیر تأدیه
- ۴۳۹..... ۱-۴-۱۲. جواز فقهی
- ۴۴۰..... ۲-۴-۱۲. تفکیک بین مستتریان بدحساب
- ۴۴۰..... ۳-۴-۱۲. بازدارندگی
- ۴۴۰..... ۴-۴-۱۲. جبران خسارت
- ۴۴۰..... ۵-۴-۱۲. سادگی
- ۴۴۰..... ۵-۱۲. تحلیل راهکار شورای نگهبان بر اساس معیارها
- ۴۴۱..... ۶-۱۲. سایر راهکارهای پیشنهادی برای حل مشکل تأخیر تأدیه
- ۴۴۱..... ۱-۶-۱۲. اجرای وثیقه‌ها و ضمانت
- ۴۴۳..... ۲-۶-۱۲. اشتراط خسارت تأخیر تأدیه
- ۴۴۳..... ۳-۶-۱۲. تعزیر مالی متخلف
- ۴۴۶..... ۴-۶-۱۲. الزام متخلف به قرض بدون بهره به میزان تخلف (مقابل به مثل)
- ۴۴۶..... ۵-۶-۱۲. الزام متخلف به پرداخت جریمه جهت فعالیت‌های خیریه (راهکار بانک‌های اسلامی)
- ۴۴۷..... (سایر کشورها)
- ۴۴۹..... ۷-۱۲. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
- ۴۵۱..... سئوالات فصل
- ۴۵۲..... منابع و مأخذ

فصل سیزدهم. قیمت‌گذاری و تعیین نرخ‌های سود

- ۴۵۹..... ۱-۱۳. مقدمه
- ۴۶۰..... ۲-۱۳. ضابطه کلی در موضوع قیمت‌گذاری
- ۴۶۰..... ۱-۲-۱۳. آیه ۸۵ سوره هود
- ۴۶۱..... ۲-۲-۱۳. آیه ۲۹ سوره نساء
- ۴۶۱..... ۳-۲-۱۳. حدیث مردم بر اموال خود مسلط‌اند
- ۴۶۱..... ۳-۱۳. قیمت‌گذاری در روایات
- ۴۶۲..... ۱-۳-۱۳. قیمت‌گذاری در شرایط طبیعی
- ۴۶۴..... ۲-۳-۱۳. قیمت‌گذاری در شرایط خاص
- ۴۶۸..... ۳-۳-۱۳. جمع‌بندی روایات در موضوع قیمت‌گذاری
- ۴۶۹..... ۴-۱۳. قیمت‌گذاری از منظر فقهی
- ۴۷۰..... ۱-۴-۱۳. دیدگاه اول: جواز قیمت‌گذاری بر اموال محترک به طور مطلق
- ۴۷۰..... ۲-۴-۱۳. دیدگاه دوم: ممنوعیت قیمت‌گذاری بر اموال محترک به طور مطلق

۴۷۲	۳-۴-۱۳. دیدگاه سوم: جواز قیمت‌گذاری در صورت اجحاف محکوم
۴۷۳	۴-۴-۱۳. جمع‌بندی مباحث فقهی در موضوع قیمت‌گذاری
۴۷۴	۵-۱۳. تعیین دستوری نرخ‌های سود در نظام بانکی کشور
۴۷۵	۱-۵-۱۳. تحلیل وضع موجود تعیین نرخ‌های سود از منظر اسلامی
۴۷۸	۲-۵-۱۳. آثار اقتصادی تعیین دستوری نرخ‌های سود
۴۸۱	۳-۵-۱۳. نقد توجیهات ارائه شده در رابطه با تعیین دستوری نرخ‌های سود
۴۸۴	۴-۵-۱۳. راهکار رسیدن به نرخ‌های سود بانکی تعادلی
۴۸۶	۶-۱۳. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۴۸۹	سئوالات فصل
۴۹۰	منابع و مأخذ

فصل چهاردهم. صکوک بانکی؛ تبدیل تسهیلات بانکی به اوراق بهادار

۴۹۷	۱-۱۴. مقدمه
۴۹۸	۲-۱۴. انواع صکوک بانکی
۴۹۹	۱-۲-۱۴. عاملیت بانک در توزیع صکوک
۵۰۰	۲-۲-۱۴. انتشار صکوک به منظور تأمین مالی پروژه‌های خاص
۵۰۱	۳-۲-۱۴. انتشار صکوک جهت تبدیل دارایی‌های غیر تسهیلاتی به اوراق بهادار
۵۰۲	۴-۲-۱۴. انتشار صکوک جهت تبدیل دارایی‌های تسهیلاتی به اوراق بهادار
۵۰۳	۳-۱۴. تجربه انتشار اوراق رهنی در اقتصاد آمریکا
۵۰۵	۴-۱۴. تجربه انتشار اوراق رهنی منطبق با شریعت
۵۰۶	۵-۱۴. فرآیند تبدیل دارایی‌های تسهیلاتی به اوراق بهادار در بانکداری متعارف
۵۰۹	۶-۱۴. مبنای تبدیل دارایی‌های تسهیلاتی به اوراق بهادار در بانکداری بدون ربا
۵۰۹	۱-۶-۱۴. ویژگی‌های شیوه‌های تخصیص منابع در بانکداری بدون ربا
۵۱۱	۲-۶-۱۴. گروه‌بندی تسهیلات بانکی جهت تبدیل به اوراق بهادار
۵۱۳	۳-۶-۱۴. ارکان اصلی در فرآیند تبدیل دارایی‌ها به اوراق بهادار
۵۱۴	۷-۱۴. مدل‌های عملیاتی پیشنهادی جهت تبدیل تسهیلات به اوراق بهادار در چارچوب اسلامی
۵۱۵	۱-۷-۱۴. اوراق مرابحه رهنی
۵۱۹	۲-۷-۱۴. اوراق اجاره رهنی
۵۲۳	۳-۷-۱۴. آثار اقتصادی اوراق مرابحه و اجاره رهنی
۵۲۴	۸-۱۴. مدیریت ریسک اوراق مرابحه و اجاره رهنی
۵۲۵	۱-۸-۱۴. ریسک‌های بازار اولیه

۵۲۶	۱۴-۲. ریسک‌های بازار ثانویه
۵۲۸	۱۴-۹. جمع‌بندی و پیشنهادها
۵۳۰	سئوالات فصل
۵۳۱	منابع و مأخذ

فصل یازدهم. نظارت شرعی بر بانک‌ها و مؤسسات مالی اسلامی

۵۳۷	۱۵-۱. مقدمه
۵۳۸	۱۵-۲. تعریف، ماهیت و کارکردهای نظارت شرعی
۵۳۹	۱۵-۳. الگوهای مختلف نظارت شرعی در سایر کشورها
۵۴۰	۱۵-۳-۱. کشورهای اسلامی
۵۵۱	۱۵-۳-۲. کشورهای غیراسلامی
۵۵۶	۱۵-۳-۳. نظارت شرعی در نظام بانکی کشور
۵۵۹	۱۵-۴. مقایسه الگوهای مختلف نظارت شرعی
۵۹۹	۱۵-۴-۱. طبقه‌بندی الگوهای مختلف نظارت شرعی
۵۶۱	۱۵-۴-۲. تحلیل مشابهت‌ها و تفاوت‌های مدل‌های مختلف نظارت شرعی
۵۶۵	۱۵-۴-۳. مقایسه الگوی نظارت شرعی ایران با سایر کشورها
۵۶۷	۱۵-۵. جمع‌بندی و پیشنهادها
۵۷۱	سئوالات فصل
۵۷۲	منابع و مأخذ

فصل شانزدهم. مدیریت نقدینگی در بازار بین‌بانکی

۵۷۹	۱۶-۱. مقدمه
۵۸۰	۱۶-۲. تاریخچه تشکیل بازار بین‌بانکی
۵۸۲	۱۶-۳. ابزارهای متعارف بازار بین‌بانکی
۵۸۴	۱۶-۲-۱. اوراق خزانه
۵۸۴	۱۶-۳-۲. گواهی سپرده
۵۸۵	۱۶-۳-۳. خرید و فروش وجوه فدرال
۵۸۵	۱۶-۳-۴. توافق بازخرید
۵۸۶	۱۶-۳-۵. استقراض از بانک‌های مرکزی
۵۸۷	۱۶-۳-۶. قرض‌های دلار اروپایی
۵۸۷	۱۶-۳-۷. سپرده شبانه
۵۸۷	۱۶-۳-۸. اوراق تجاری

۵۸۸	۴-۱۶. ابزارهای اسلامی بازار بین بانکی در کشور مالزی
۵۸۸	۴-۱۶. ۱. تبیین
۵۹۰	۴-۱۶. ۲. نقد
۵۹۱	۵-۱۶. تجربه تشکیل بازار بین بانکی اسلامی در ایران
۵۹۲	۵-۱۶. ۱. دستورالعمل اجرایی عملیات بازار بین بانکی ریالی
۵۹۸	۵-۱۶. ۲. تحلیل آماری
۶۰۰	۶-۱۶. تحلیل فقهی ابزارهای بازار بین بانکی ایران
۶۰۱	۶-۱۶. ۱. سپرده سرمایه گذاری
۶۰۱	۶-۱۶. ۲. خرید و فروش دین
۶۰۲	۶-۱۶. ۳. خرید و فروش اوراق مشارکت
۶۰۳	۷-۱۶. جمع بندی و نتیجه گیری
۶۰۶	سئوالات فصل
۶۰۷	منابع و مأخذ

فصل هفدهم. مدیریت ریسک نقدینگی در بانک های اسلامی؛ با تأکید بر اختیار فروش گواهی سرمایه گذاری

۶۱۳	۱-۱۷. مقدمه
۶۱۵	۲-۱۷. ماهیت ریسک نقدینگی
۶۱۶	۳-۱۷. نظریه های مدیریت نقدینگی
۶۱۶	۱-۳-۱۷. نظریه وام های تجاری
۶۱۶	۲-۳-۱۷. نظریه قابلیت تبدیل
۶۱۶	۳-۳-۱۷. نظریه درآمد قابل پیش بینی
۶۱۷	۴-۳-۱۷. نظریه مدیریت بدهی ها
۶۱۷	۵-۳-۱۷. نظریه مدیریت متوازن دارایی و بدهی
۶۱۷	۴-۱۷. مراحل مدیریت ریسک نقدینگی
۶۱۸	۱-۴-۱۷. پیش از بحران
۶۲۱	۲-۴-۱۷. هنگام بحران
۶۲۱	۳-۴-۱۷. پس از بحران نقدینگی
۶۲۲	۵-۱۷. مدیریت ریسک نقدینگی در شبکه بانکی کشور
۶۲۴	۶-۱۷. اختیار فروش گواهی سرمایه گذاری به عنوان ابزار مدیریت ریسک نقدینگی
۶۲۴	۱-۶-۱۷. ماهیت

۶۲۶	.....	۱۶-۲. قیمت‌گذاری
۶۲۷	.....	۱۷-۷. امکان‌سنجی کاربرد اختیار فروش گواهی سرمایه‌گذاری توسط بانک‌های اسلامی
۶۲۹	.....	۱۷-۱-۱. امکان‌سنجی اقتصادی
۶۳۱	.....	۱۷-۱-۲. امکان‌سنجی فقهی
۶۳۶	.....	۱۷-۸. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۶۳۸	.....	سئوالات فصل
۶۳۹	.....	منابع و مآخذ
فصل هجدهم. مدیریت ریسک اعتباری در بانک‌های اسلامی؛ با تأکید بر تهاتر نکول اعتباری و تهاتر بازده کل		
۶۴۵	.....	۱۸-۱. مقدمه
۶۴۶	.....	۱۸-۲. ماهیت ریسک اعتباری
۶۴۶	.....	۱۸-۳. دلایل ایجاد ریسک اعتباری در عقود اسلامی
۶۴۷	.....	۱۸-۱-۱. مضاربه
۶۴۷	.....	۱۸-۱-۲. مشارکت مدنی
۶۴۸	.....	۱۸-۱-۳. مشارکت حقوقی
۶۴۹	.....	۱۸-۱-۴. مزارعه و مساقات
۶۴۹	.....	۱۸-۱-۵. سرمایه‌گذاری مستقیم
۶۴۹	.....	۱۸-۱-۶. فروش اقساطی
۶۵۰	.....	۱۸-۱-۷. اجاره به شرط تملیک
۶۵۰	.....	۱۸-۱-۸. سلف
۶۵۰	.....	۱۸-۱-۹. جعاله
۶۵۱	.....	۱۸-۱-۱۰. خرید دین
۶۵۱	.....	۱۸-۴. ابزارهای مدیریت ریسک اعتباری در بانکداری اسلامی
۶۵۱	.....	۱۸-۱-۴. وثیقه و ضمانت
۶۵۱	.....	۱۸-۲-۴. جریمه تأخیر تأدیه
۶۵۲	.....	۱۸-۳-۴. رتبه‌بندی اعتباری
۶۵۲	.....	۱۸-۴-۴. ذخیره زیان وام
۶۵۲	.....	۱۸-۵-۴. مشتقات اعتباری
۶۵۴	.....	۱۸-۵. تهاتر نکول اعتباری
۶۵۵	.....	۱۸-۵-۶. تعریف و ماهیت

۶۵۵	.....	اجزا ۲-۵-۱۸
۶۵۶	.....	کارکرد ۳-۵-۱۸
۶۵۶	.....	تحلیل فقهی ۴-۵-۱۸
۶۶۳	.....	تفاوت بازده کل ۶-۱۸
۶۶۳	.....	تعریف و ماهیت ۱-۶-۱۸
۶۶۴	.....	اجزا ۲-۶-۱۸
۶۶۵	.....	کارکرد ۳-۶-۱۸
۶۶۵	.....	تحلیل فقهی ۴-۶-۱۸
۶۷۱	.....	طراحی جایگزین‌های اسلامی برای تفاوت بازده کل ۵-۶-۱۸
۶۷۴	.....	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری ۷-۱۷
۶۷۶	.....	سئوالات فصل
۶۷۷	.....	منابع و مآخذ

فصل نوزدهم. آسیب‌شناسی عملکرد نظام بانکی کشور از منظر بانکداری اسلامی؛ با تأکید بر ضرورت مهندسی مالی مجدد

۶۸۳	.....	مقدمه ۱-۱۹
۶۸۴	.....	آسیب‌شناسی عملکرد نظام بانکی کشور ۲-۱۹
۶۸۵	.....	۱-۲-۱۹. صوری بودن برخی فعالیت‌ها
۶۸۶	.....	۲-۲-۱۹. توجه ناکافی به گروه‌های پایین درآمدی
۶۸۷	.....	۳-۲-۱۹. ضعف‌های قانونی
۶۸۸	.....	۴-۲-۱۹. غلبه نگاه فقهی صرف به مسائل بانکی
۶۸۹	.....	۵-۲-۱۹. عدم درک صحیح روابط و عقود اسلامی
۶۹۰	.....	۶-۲-۱۹. نرخ سود علی‌الحساب
۶۹۰	.....	۷-۲-۱۹. عدم وجود شیوه‌ها و استانداردهای حسابداری
۶۹۱	.....	۸-۲-۱۹. عدم وجود ناظران شرعی
۶۹۱	.....	۹-۲-۱۹. فقدان راه‌حلی جامع در مسئله تأخیر تأدیه
۶۹۲	.....	۱۰-۲-۱۹. عدم طراحی ابزارهای اسلامی مناسب جهت سیاست‌گذاری پولی
۶۹۴	.....	۱۱-۲-۱۹. تعدد بیش از اندازه عقود
۶۹۵	.....	۱۲-۲-۱۹. عدم تناسب برخی عقود با ماهیت فعالیت بانک‌ها
۶۹۵	.....	۱۳-۲-۱۹. هزینه بالای اجرای صحیح برخی از عقود در بانک‌ها
۶۹۶	.....	۱۴-۲-۱۹. عدم سازگاری روش‌های تجهیز منابع با سلیقه سپرده‌گذاران

۶۹۷	..... ۱۵-۲-۱۹. عدم سازگاری روش‌های تخصیص منابع با سلیقه متقاضیان تسهیلات
۶۹۷	..... ۱۶-۲-۱۹. چالش‌های نهادی. ساختاری و سازمانی
۶۹۸	..... ۳-۱۹. ارائه الگوی مهندسی مالی مجدد شبکه بانکی کشور
۶۹۹	..... ۱-۳-۱۹. فروض الگو
۷۰۱	..... ۳-۳-۱۹. گونه‌شناسی بانک‌ها و مؤسسه‌های اعتباری غیربانکی در الگوی جدید
۷۱۶	..... ۳-۳-۱۹. آثار و نتایج احتمالی الگو
۷۱۸	..... ۴-۱۹. جمع‌بندی و نتیجه‌گیری
۷۱۹	..... ۵-۱۹. توصیه‌های سیاستی جهت اجرای بهتر بانکداری بدون ربا
۷۲۳	..... سئوالات فصل
۷۲۴	..... منابع و مأخذ
۷۲۹	..... ضمیمه کاربردی

نمایه

فهرست جداول

- جدول (۱-۷) رتبه‌بندی کشورها از منظر میزان دارایی‌های منطبق بر شریعت ۲۵۱
- جدول (۲-۷) بانک‌ها و مؤسسات مالی اسلامی برتر جهان از منظر میزان دارایی‌های منطبق با شریعت ۴۵۳
- جدول (۳-۷) مؤسسات مالی اسلامی برتر جهان از لحاظ سود ناخالص و جایگاه بانک‌های ایرانی ۲۵۵
- جدول (۴-۷) مؤسسات مالی اسلامی برتر جهان از لحاظ نرخ بازدهی و جایگاه بانک‌های ایرانی ۲۵۷
- جدول (۵-۷) عقود مورد استفاده در بانک‌های کشور ایران ۲۵۸
- جدول (۱-۹) مقایسه راهکارهای پیشنهادی برای اعتبار در حساب جاری در بانکداری بدون ربا ۳۳۵
- جدول (۱-۱۳) نرخ سود واقعی سپرده‌ها در نظام بانکی کشور ۴۷۶
- جدول (۱-۱۴) ارزش کل اوراق بهادار رهنی و کل اوراق بدهی به تولید ناخالص داخلی آمریکا ۵۰۵
- جدول (۲-۱۴) برخی از اوراق بهادار رهنی اسلامی در کشور مالزی ۵۰۶
- جدول (۱-۱۵) انواع رویکردهای موجود در مسئله نظارت شرعی ۵۶۰
- جدول (۲-۱۵) مشابهت‌ها و تفاوت‌های نظارت شرعی در کشورهای مختلف ۵۶۲
- جدول (۱-۱۶) معاملات بازار بین بانکی از سال ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۲ ..... ۵۹۸
- جدول (۲-۱۶) تفکیک معاملات بازار بین بانکی بر اساس سررسید در سال ۱۳۹۲ ..... ۵۹۹
- جدول (۳-۱۶) نرخ سود مرجع در بازار بین بانکی از سال ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۲ ..... ۶۰۰
- جدول (۴-۱۶) سهم سپرده‌گذاری در سررسیدهای مختلف در بازار بین بانکی از سال ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۲ ..... ۶۰۰
- جدول (۱-۱۷) مقایسه ابزارهای مدیریت ریسک نقدینگی در شبکه بانکی کشور ۶۲۲
- جدول (۱-۱۹) فعالیت‌های بانک‌های قرض‌الحسنه در الگوی جدید ۷۰۲
- جدول (۲-۱۹) فعالیت‌های بانک‌های تجاری در الگوی جدید ۷۰۵
- جدول (۳-۱۹) فعالیت‌های بانک‌های تخصصی و توسعه‌ای در الگوی جدید ۷۰۸
- جدول (۴-۱۹) فعالیت‌های مؤسسه‌های مالی و اعتباری در الگوی جدید ۷۱۱
- جدول (۵-۱۹) فعالیت‌های تعاونی‌های اعتبار در الگوی جدید ۷۱۲
- جدول (۶-۱۹) فعالیت‌های شرکت‌های واپساری در الگوی جدید ۷۱۵
- جدول (۷-۱۹) فعالیت‌های صندوق‌های قرض‌الحسنه در الگوی جدید ۷۱۶

فهرست نمودارها

- نمودار (۱-۷) کل دارایی‌های منطبق بر شریعت بانک‌ها به تفکیک مناطق مختلف جغرافیایی در سال ۲۰۱۲..... ۲۵۰
- نمودار (۲-۷) ترکیب عقود مورد استفاده در بانک‌های کشور در سال ۹۱..... ۲۵۹
- نمودار (۱-۸) فعالیت‌های رایج بانک‌های تجاری کشور..... ۲۷۸
- نمودار (۱-۱۰) مدل عملیاتی کارت اعتباری مریحه..... ۳۵۹
- نمودار (۱-۱۴) فرآیند تبدیل دارایی‌های بانک به اوراق بهادار در بانکداری متعارف..... ۵۰۸
- نمودار (۲-۱۴) فرآیند اجمالی تبدیل تسهیلات مریحه به اوراق بهادار..... ۵۱۷
- نمودار (۳-۱۴) فرآیند تفصیلی تبدیل تسهیلات مریحه به اوراق بهادار..... ۵۱۸
- نمودار (۴-۱۴) فرآیند اجمالی تبدیل تسهیلات اجاره به شرط تملیک به اوراق بهادار..... ۵۲۱
- نمودار (۵-۱۴) فرآیند تفصیلی تبدیل تسهیلات اجاره به شرط تملیک به اوراق بهادار..... ۵۲۲
- شکل (۱-۱۷) فرآیند مدیریت ریسک نقدینگی..... ۶۱۸
- نمودار (۱-۱۸) ساختار تهاتر نکول اعتباری..... ۶۵۷
- نمودار (۲-۱۸) ساختار تهاتر بازده کل..... ۶۶۶
- نمودار (۱-۱۹) تقسیم‌بندی بانک‌ها و مؤسسه‌های اعتباری غیربانکی در الگوی جدید..... ۶۹۹

مقدمه نویسندگان

بیش از یک دهه از آخرین ویرایش کتاب بانکداری اسلامی می‌گذرد. در طول این مدت، نظریه بانکداری اسلامی چه به لحاظ علمی و نظری و چه به لحاظ تجربی و عملیاتی، دچار تحولات بسیار اساسی شده است. به لحاظ نظری در یک دهه اخیر، تحقیقات قابل توجهی به زبان فارسی در داخل کشور (و به میزان بسیار بیشتر به زبان انگلیسی و عربی در سطح بین‌المللی) منتشر و ارائه شده است. در واقع در این دوره دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزشی و پژوهشی مرتبط، ابعاد گوناگون «مالی اسلامی»^۱ را مورد بحث قرار داده‌اند و بسیاری از حوزه‌هایی را که در گذشته مغفول بود، تبیین نموده‌اند.

به لحاظ تجربی نیز کشورهای مختلف جهان در دهه اخیر شاهد تأسیس انواع بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری اسلامی بوده‌اند. نکته جالب توجه آنکه سرعت رشد صنعت مالی اسلامی در عمل بسیار خیره‌کننده بوده و به همین دلیل تعجب نهادها و ناظران بین‌المللی را برانگیخته است. این رشد سریع باعث شد تا در حال حاضر بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری اسلامی نه تنها در کشورهای مختلف اسلامی (از مالزی و اندونزی گرفته تا کشورهای حوزه خلیج فارس و از پاکستان و ترکیه گرفته تا کشورهای اسلامی شمال آفریقا) بلکه در کشورهای غیراسلامی (مانند انگلستان و آمریکا) تیز تشکیل شده و به فعالیت مشغول هستند.

توجه به این توسعه قابل توجه نظریه و تجربه^۲ بانکداری اسلامی، هر انسان منصفی را به این نتیجه می‌رساند که دانش مالی اسلامی که شاید یک دهه پیش از این، اصل وجودش مورد سؤال و شبهه عده‌ای از محققان قرار داشت، در حال حاضر به عنوان یک صنعت رو به رشد، جاافتاده^۳ و دارای مقبولیت بین‌المللی مطرح شده و با سرعت قابل توجهی در حال حرکت است.

در ویراست جدید کتاب بانکداری اسلامی، تلاش وافر گردیده تا به اندازه‌ای که ممکن است به پیشرفت‌های پیش‌گفته اشاره شود. در واقع تلاش شده است تا با رویکردی نوین، مهم‌ترین یافته‌های بانکداری و مالی اسلامی در ایران و سایر کشورها جمع‌آوری و با بیانی ساده

1- Islamic Finance

2- Theory And Practice

3- Well-Established

به مخاطب ارائه شود. بر همین اساس، این کتاب دارای چند ویژگی اساسی می‌باشد که در ادامه به برخی از مهم‌ترین آنها اشاره می‌شود:

الف- کتاب حاضر با رویکرد آموزشی تألیف شده است. به این معنا که با توجه به خلأ شدید منابع آموزشی در حوزه بانکداری اسلامی به زبان فارسی، این تحقیق سعی نموده است تا با در نظر گرفتن برخی ویژگی‌ها، زمینه به کار بردن به عنوان منبع درسی یا کمک درسی را فراهم کند. برخی از این ویژگی‌ها عبارت‌اند از اینکه: اولاً در ابتدای هر فصل اهداف فصل ذکر گردیده است. ثانیاً در پایان هر فصل سئوالات فصل در نظر گرفته شده است. ثالثاً در هر فصل علاوه بر منابع و مآخذ مورد استفاده، منابعی جهت مطالعه بیشتر برای علاقه‌مندان در نظر گرفته شده است و رابعاً مباحث تا حد امکان خلاصه، به بیان ساده و به دور از اصطلاحات فقهی و فنی تهیه شده است تا زمینه برای استفاده عموم مخاطبان فراهم شود.

ب- کتاب حاضر سعی نموده است تا حد امکان مباحث تئوری بانکداری اسلامی را با تجارب اجرایی ترکیب کند. به این معنا که در رابطه با هر یک از موضوعات، تلاش شد تا در کنار مباحث نظری، به تجارب موجود در ایران و سایر کشورها اشاره شود.

ج- کتاب حاضر، بانکداری اسلامی را برای نظام بانکی کشور ایران مورد بحث قرار می‌دهد. به این معنا که تقریباً در اکثر مباحث به موضوع تجربه نظام بانکی کشور به طور خاص اشاره شده است.

د- در تدوین مباحث کتاب، تلاش شده است تا حداکثر سازگاری با فقه اسلامی و قانون عملیات بانکی بدون ربا مورد توجه واقع شود.

روند ارائه مطالب در این کتاب به این صورت است که در چهار فصل اول، به کلیاتی از بانکداری متعارف و همچنین بانکداری اسلامی و اصول و ضوابطی که لازم است در بانکداری منطبق با شریعت مورد توجه واقع شود، ارائه شده است. در فصل پنجم که یکی از فصول بسیار مهم کتاب است، نظریه ربا و بهره به عنوان سنگ‌بنای دانش بانکداری اسلامی مطرح و دیدگاه‌های مختلفی که توسط برخی محققان به منظور توجیه بهره بانکی بیان شده، مورد نقد واقع گردیده است. فصول شش، هفت و هشتم، به بررسی تجربه تأسیس و فعالیت بانک‌های اسلامی در ایران و سایر کشورها می‌پردازد. فصول نه تا چهارده نیز به برخی از موضوعات جدید در حوزه بانکداری اسلامی (مانند اعتبار در حساب جاری یا کارت‌های اعتباری) پرداخته و ابعاد مختلف آنها را مورد بحث قرار می‌دهند. مدیریت انواع مختلف ریسک‌هایی که بانک‌های اسلامی با آنها مواجه‌اند (از ریسک شریعت گرفته تا ریسک